

Данијела
ЂИРКОВИЋ

МАНАСТИР НИКОЉЕ У ОВЧАРСКО-КАБЛАРСКОЈ КЛИСУРИ – ПРИЛОГ ПОЗНАВАЊУ ЖИВОТА И ИМОВИНСКОГ СТАЊА МАНАСТИРА

УДК: 271.222(497.11)-523.6

АПСТРАКТ: Манастир Никоље у Овчарско-кабларској клисури најпознатији је и најстарији од укупно десет манастира који се налазе на простору „српске Свете горе“. Архивски фонд садржи грађу која датира од 1835. године. Проучавање дела грађе од 1835. до 1946. године и одговарајуће литературе омогућило нам је да направимо комплетан списак старешина и да стекнемо увид у живот и имовинско стање манастира који је често играо важну улогу у борби против Турака, али и у ратовима у двадесетом веку. У току свих тих догађаја био је више пута на ивици опстанка, а преживео је страну и „домаћу“ окупацију којом му је 1946. одузет већи део имовине.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: живот, старешине, имовина, парохија, архив, ризница.

Положај манастира и време оснивања

Када се из Чачка крене према Пожеги, после 15 km улази се у живописну Овчарско-кабларску клисуру кроз коју протиче Западна Морава. Због велике бројности манастира са обе стране Мораве, ова клисура је у народу добила назив „Српска Света Гора“. Данас их има десет, а манастир Никоље се сматра најстаријим. Налази се на левој страни Западне Мораве, до саме воде, у подножју Каблара. Некада је био тешко приступачан због чега је углавном остао поштеђен од турског зулума, а често је служио и као уточиште збеговима. Данас му се лако може прићи са обе стране Мораве.¹ Манастирски старешина Леонтије (1864–1870), у извештају Конзисторији у децембру 1867. године, описао је Никоље следећим речима: „Никоље нема натпис кад га је и ко га је саградио; на истом је месту где је и био, изидан је од тврдог материјала, не зна

1 С. Душанић, Р. Николић, *Овчарско-кабларски манастири*, Београд, 1963, 6; Р. Станић, *Неке претпоставке о везама Богородице Градачке са Овчарско-кабларским манастирима*, у: *Богородица Градачка у историји српског народа*, Научни скуп поводом 800 година Богородице Градачке, Чачак, 1993, 175; Хаџи М. Марић, *Црква Страцимира Немањића у Чачку и манастири Српске Свете Горе*, Г. Милановац, 1966, 34; Р. Станић, *Неке историјско-уметничке особености манастира Никоље под Кабларом*, Гласник ДКС 14, Београд, 1990, 13.

се колико је било потребно за изградњу... Стари план није мењан нити је шта дозиђивано; манастир је на истом месту – под Кабларом, поред реке Мораве, изван села у шуми...² Иако је због недостатка поузданих извора немогуће прецизно утврдити време настанка манастира, претпоставља се да је пресудну улогу одиграла Маричка битка 1371. године, после које су Турци себи отворили пут на Балкан. Преношење Српске патријаршије из Пећи у Жичу 1382. године, пратило је пресељење мноштва монаха који су почели да подижу манастире у долинама Велике и Западне Мораве. Овчарско-кабларски манастири настали су највероватније крајем XIV и у првој половини XV века као монашке насеобине исихастичког и синаитско-светогорског схватања. У прилог таквом мишљењу иде и чињеница да је после пада Деспотовине било скоро немогуће градити нове цркве и манастире.

Живот манастира у време борбе против Турака

После Аустријско-турског рата 1716–1718. године, од територије под аустријском влашћу образована је Ваљевска епископија.³ Манастир Никоље, као и остали овчарско-кабларски манастири, остао је на територији Турске, односно у оквиру Пећке патријаршије.⁴ Након Београдског мира 1739. године, дошло је до спајања Ужичко-зворничке и Ваљевске митрополије, под чијом су се јурисдикцијом нашле Шабачка, Ваљевска, Рудничка, Соколска, Ужичка и Чачанска нахија, па тако и Никоље које је било у саставу Рудничке нахије.⁵ Укидање Пећке патријаршије 1766. године није знатније утицало Ужичко-ваљевску митрополију на чијем челу је од 1739. године било пет митрополита Грка (од укупно шест).⁶ У току Руско-турског рата 1768–1774. године погоршао се положај хришћанске раје у београдском пашалуку због повећане концентрације турске војске. Вероватно из тог разлога манастир Никоље је 1772. године

- 2 Документа из несрећеног фонда манастира Никоље, К-3 (даље ДНФН); Вук Караџић, *Почетак описанија српских намастира*, Даница, Беч, 1826, 4; *Сабрана дела Вука Ст. Караџића*, књига VIII, Београд, 1969, 36.
- 3 Р. Веселиновић, *Србија под аустријском влашћу 1718–1739*, у: *Историја српског народа IVI*, Београд, 2000, 108–111; Р. Кречковић, *О прошлости Чачка*, Чачак, 1925, 270; Д. С. Поповић, *Чачанска гимназија 1837–1937*, Чачак, 1939, 21–23; Н. Радосављевић, *Ваљевска епископија 1718–1739*, у: *Гласник историјског архива Ваљева* 32, Ваљево, 1998, 9–14; С. Милеуснић, *Азбучник СПЦ по Р. Грујићу*, Београд, 1993, 51.
- 4 Н. Радосављевић, *н. д.*, 15, 20 (на страни 20 налази се табела манастира на територији Ваљевске епископије од 1718–1739 и у њој нема ниједног манастира из Овчарско-кабларске клисуре, *Азбучник СПЦ*, 203
- 5 Н. Радосављевић, *Ужичко-ваљевска митрополија 1739–1804*, Ваљево, 2000, 125.
- 6 Ђ. Слијепчевић, *Историја СПЦ I*, Минхен – Келн, 1962–1986, 421; Н. Радосављевић, *Ужичко-ваљевска митрополија 1739–1804*, 38.

опустео, да би га после три године (1775) обновио јеромонах Георгије Марковић Дедчић (Дедеић). Он је био старешина манастира Добриловине одакле је, са још пет калуђера, побегао испред турског зулума. Дошли су у Никоље које су нашли *не мало запустело*, а о обнови манастира сведочи запис: „*И обнови манастир и келије в унутер књигама и прочем украшенијем.*“ Према запису, Георгије Дедеић снабдео је манастир црквеним стварима, књигама, а обновио је ћелије и цркву.⁷

Године 1780, услед анархије која је владала у Отоманској царевини, у пожару од подметнутом од стране Турака, страдао је и манастир Никоље. Прозлазећи овим крајем 1784. године, као аустријски шпијун, заставник Перетић видео је Никоље у рушевинама. Према његовом сведочанству манастир није имао конака, а монаси су спавали у колибама од блата, док је камена црква једина била неоштећена. Манастир је био активан, јер су се у њему налазила три монаха. Игуман Никоља Георгије Дедеић учествовао је у овој извиђачкој мисији Аустрије предводећи Перетића кроз западну Србију.⁸ Претпостављамо да је манастир Никоље након Свиштовског мира, којим се поправља положај Срба, доживео период благостања, пошто је игуман Георгије Дедеић успео да оде на поклоничко путовање у Јерусалим. Године 1803. он је умро, а наследио га је Атанасије Радовановић који нас обавештава да је 1804, у терору дахија, пострадао и манастир Никоље. Он каже: „*Кучук-Алија посла свог брата Салиагу (Руднички бик) те опљачка овај манастир и много имовине одне: жита, вина, ракије, волова, коња, оваца, бакра и сребра, хаљина, које у чему 20 кеса то јест хиљаду и сто два дуката, а дукат вређаше 9 турских гроша.*“⁹ Судићи према плену који су Турци однели, изгледа да је манастир био у добром материјалном стању. Он је само два пута претрпео велика пљачкања од стране Турака (1780. и 1804. године). У току Првог устанка манастир Никоље и његово братство нису имали запаженију улогу, али су оставили значајан запис сачуван у малом летопису Првог устанка.¹⁰ Године 1811. Никољска црква је покривена, о чему говори запис на јужном спољашњем зиду – да је *црква покривена 1811. за владе*

- 7 С. Гавриловић, *Ка српској револуцији*, у: *Историја српског народа IVI*, Београд, 2000, 351–355; Н. Радосављевић, *Ужичко-ваљевска митрополија 1739–1804*, 46,49; Р. Кречковић, *Манастир Никоље (под Кабларом) и његови знатнији духовници*, Чачак, 1925, 24; С. Пауновић, *Манастир Никоље*, Београд, 1936, 32; Р. Николић, *Записи овчарско-кабларски монаха*, у: *Зборник радова Народном музеја XXVII*, Чачак, 1997, 192.
- 8 С. Гавриловић, н. д., 353–354, 358–359; Н. Радосављевић, *Ужичко-ваљевска митрополија 1739–1804*, 109–111; Р. Кречковић, *Манастир Никоље (под Кабларом) и његови знатнији духовници*, 19.
- 9 Запис је преузет из часописа Градац бр. 98/99, Чачак, 1991, 173–174; *Азбучник СПЦ*, 281; С. Пауновић, н. д., 21; Р. Николић, н. д., 205; Р. Кречковић, *Манастир Никоље (под Кабларом) и његови знатнији духовници*, 25.
- 10 С. Пауновић, н. д., 22–23; Р. Николић, н. д., 205; *О турском устанку*, види: В. Стојанчевић, *Први српски устанак 1804. и Ратовање Срба са Турцима 1804–1813*, у: *Историја српског народа VI*, Београд, 1981, 25–55.

Ђорђа Црнога, за време игумана Атанасија.¹¹ Трагичне 1813. године, када је устанак сломљен, Милош Обреновић је донео одлуку да остане у земљи. Своју породицу је сместио у манастир Никоље код свог пријатеља и кума, игумана хаџи-Атанасија Радовановића. Јесен и зиму 1813. године провели су у збегу у једној пећини изнад Шарана у Каблару, у близини манастира Никоље.¹²

Манастир Никоље и његово братство имали су запажену улогу у току Другог српског устанка. Када је 1814. године избила Хаџи-Проданова буна, Милош Обреновић је остао по страни, веран београдском Сулејман-паши Скопљаку који га је исте године поставио за обор-кнеза Пожешке и Крагујевачке нахије.¹³ У току ове буне његова породица налазила се у пећини под Кабларом, изнад манастира Никоље. Ту је од богиња умро Петар, син Милоша Обреновића.¹⁴ Сахрањен је у дворишту манастира Никоље, са западне стране цркве, где се налази надгробна плоча чији је натпис немогуће прочитати. Поред ње је постављена нова плоча са следећим натписом „Петар Обреновић, дете 5 година, син кнеза Милоша Обреновића“. У току Другог српског устанка Милошева породица се и даље налазила у околини манастира Никоље, где је и он провео једно време, скупљајући храброст да настави започету борбу.¹⁵ За три месеца борби ослобођен је цео Београдски пашалук, а почетком лета 1815. Милош је започео разговоре са Портом. Док је он преговарао на Дрини са Хуршид-пашом, из Бјеличког логора послати су Марашли Али-паши у Ђуприју кнез Милоје Тодоровић и духовник Неофит из манастира Никоље, да изнесу узроке устанка. Они су прихватили услове Марашли Али-паше¹⁶, а у првој депутацији која је у августу отишла у Цариград да преда српско *прошеније*, био је и калуђер Неофит из Никоља. Иако лепо примљена на Порти, депутација није постигла значајне резултате.¹⁷ Године 1820. кнез Милош Обреновић послао је на

- 11 Приликом посете Никољу 1826. Јоаким Вујић је преписао натпис и објавио га у свом делу *Путешествие по Србији II*, Београд, 1902, 51.
- 12 Хаџи М. Маричић, *Црква Страцимира Немањића у Чачку и манастири српске Свете Горе*, Г. Милановац 1966, 41. М. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд, 1876, 326. У литератури постоје различита мишљења о години када се породица Милоша Обреновића налазила у Никољу. Негде је прихваћена 1813. година (С. Милеуснић, *Водич кроз манастире у Србији*, 279; Р. Кречковић, *Манастир Никоље (под Кабларом) и његови знатнији духовници*, 20), а на другим местима се наводи 1815. година (Ф. Каниц, *Србија, земља и становништво I*, Београд, 1985, 531; М. Милићевић, *н. д.*) 316. Смаграмо да је најпоузданије податке о томе изнео Р. Љушић у књизи *Кнегиња Љубица*, Горњи Милановац, 1997, 45–46.
- 13 В. Стојанчевић, *Обнова турске власти у Србији*, у: *Историја српског народа IV*, 1, 97.
- 14 Р. Љушић, *Кнегиња Љубица*, Горњи Милановац, 1997, 75.
- 15 Р. Љушић, *Кнегиња Љубица*, Горњи Милановац, 1997, 49.
- 16 В. Стојанчевић, *н. д.*, 105, 106; М. Милићевић, *Кнежевина Србија*, 200; М. Гавриловић, *Кнез Милош Обреновић I*, Београд, 1909, 200.
- 17 В. Стојанчевић, *н. д.*, 106; М. Петровић, *Финансије и установе обновљене Србије*, Београд, 1897, 609.

Порту депутацију која је носила захтеве од девет пунктова, међу којима и захтев за признавање наследног кнежевог положаја. Због избијања грчког устанка 1821. године српски депутати су затворени и њихово заточеништво је трајало све до 1826. године. У међувремену је (1825) умро један од чланова посланства (архимандрит студенички Самуило Јаковљевић), па је на његово место послат Неофит, јеромонах Никоља.¹⁸ Овај знаменити калуђер вратио се у Никоље 1826. године где је, највероватније исте године, и умро, јер после тога о њему нема никаквих вести. У сваком случају, он је најпозантији Никољски калуђер који је учествовао у раду на стицању државне и црквене аутономије Србије.

У току српско-турских ратова

Братство Никоља имало је улогу и у српско-турским ратовима. У априлу 1876. епископ ужички Викентије послао је игуману Никоља Василију налог да, уколико буде потребно, омогући смештање хране, муниције и рањеника у манастирским зградама, захтевајући да се у манастиру врши молитва за победу наше војске. Такође га је обавестио да је министар војни одлучио да се због ратне ситуације манастири и цркве могу користити за војне потребе. У случају да војска запоседне манастир, саветује га да сва чинодејства, осим „свете литургије“, врши у некој пристојној згради. Монаси нису били ослобођени вршења војне дужности, па је Василије обавестио Конзисторију у јуну 1876. године да је јеромонах Атанасије отишао у војску да „врши своју дужност“. У децембру исте године министар војни разрешио је од војне службе свештенство и монаштво. Уместо тога војска ће користити њихово имање, а њихова задужења су од тада била да у кругу своје парохије помажу у магацинима, сакупљају обућу, одећу и храну за војску. Судаћи према писму председника Врнчанске општине, Антонија Јовановића, од 15. новембра 1877. године, игуман Василије избегавао је да уступи војсци волове и кола због чега је опоменут да може доћи пред војни суд. У току рата у Никољу су била смештена и два ђака Богословије која због ратног стања нису могла да оду кући, али је Василије молио Конзисторију да их премести у неки други манастир, пошто није имао довољно средстава да их издржава (манастирски приходи су се знатно смањили, а и монашке плате су по одлуци Скупштине и одобрењу кнеза Милана из 1875. године, биле преполовљене).

Манастирска дужност била је вођење матичних књига рођених, венчаних и умрлих становника парохије. Захваљујући томе постоје тачни спискови младића рођених 1857. и погинулих 1876. године у Трбушанима, Горњој Горе-

18 С. Милеуснић, *Азбучник СПЦ*, 95; М. Петровић, *н. д.*, 623; Ђ. Слијепчевић каже да је Неофит био игуман манастира Трнаве, при чему се позива на М. Милићевића, иако ту пише да је Неофит био калуђер из манастира Никоље. Сва литература наводи Неофита као духовника Никоља, а нама није познато да ли је он касније био и игуман манастира Трнаве; Д. Рајић и М. Тимотијевић, *Манастири Овчарско-кабларске клисуре*, Чачак, 2004, 79.

вници, Миоковцима, Вранићима, Јанчићима, Ракови, Љубићу, Пријевору, Милићевцима и Рошцима. Спискове рођених 1857. године саставио је крајем 1877, на захтев начелника Моравског среза, игуман Василије који је био управник Никоља пред и за време српско-турских ратова. Такође је, на захтев Конзисторије, почетком 1878. године пописао све младиће погинуле у рату 1876, а који су били из парохије Никоља.¹⁹

У очима путописаца

Путописци који су посећивали Србију после Другог устанка оставили су вести о Никољу и њиховим радовима започиње манастирска историографија. Услед буђења националне свести почело је интересовање наших људи за старине у Србији, што је подржавао и сам кнез Милош. Један од пионира на том пољу био је Вук Стефановић Караџић који је, како сам каже, „*добрио помоћ и подршку од свијетлога и честитог кнеза од Србије, господара Милоша Обреновића*“. Вук караџић је обишао овчарско-кабларске манастире 1820. године, при чему је настојао да сазна следеће: где је који и на каквом месту, ко га је зидао, шта се о њему приповеда и шта има у њему од старих књига или записа и „*натписа који би макар најмање могли засвијетлети у тамошњој покривеној историји народа нашег*“.

Своје утиске Вук је издао у часопису *Даница* издатом у Бечу 1826. годину, под насловом **Почетак описанија српски намастира**. На почетку свога рада дао је опис манастира Никоље:²⁰ „*Никоља (слави Св. Николу љетнога 9. маија), у нацији рудничкој на лијевом брегу Мораве под Кабларом и Овчаром око 3 сата од Чачка уз Мораву идући. Овај је манастир у неисказаној врлети и тјескоби... стијене двију планина се склопиле да се ништа не види до пред собом Мораву, у коју се са диванане може пљунути.*“ У време његове посете у Никољу су била три калуђера – Неофит из Сјенице, Мелентије из Дучаловића и игуман хаџи-Атанасије Радовановић.²¹

Године 1826. путовао је по Србији, по жељи кнеза Милоша, и Јоаким Вујић, у чијој је путној објави писало да *полази видети манастире и цркве наше како би прегледао у њима све древности и реткости*. Вујић је дао први озбиљнији извештај о стању српски манастира после Првог и Другог устанка у свом делу **Путешествије по Србији**, штампано у Будиму 1828. године. Он је био у Никољу крајем новембра 1826, а његова посета значајна је због тога што

19 С. Пауновић, н. д., 37; Л. Павловић, *Документа ман. Никоље о јаворском рату*, у: *Изворник XIII*, 44–52; Р. Кречковић, *Манастир Никоље и његови знатнији духовници*, 30; ДНФН, К-4, 5.

20 Д. Медаковић, *Истраживачи српских старина*, Београд, 1986, 154; Р. Кречковић, *Манастир Никоље и његови знатнији духовници*, 28; С. Пауновић, н. д., 3; В. Караџић, *Почетак описанија српски намастира*, Даница, Беч, 1826, (Београд, 1969) 35–36.

21 В. Караџић, *Почетак описанија српски намастира*, 36–42.

је оставио сведочанство о документима која су се тада ту налазила, а која данас нису сачувана.²² Јоаким Вујић је први исправно читао натпис о живописању наоса и преписао је натпис са спољашње јужне стране о покривању цркве 1811. године. У време његове посете игуман Никоља био је Исаија Поповић који му је љубазно указао гостопримство.²³

Србијом је 1829, више из радозналости за откривање једне непознате земље, прошао и пруски официр Ото Дубислав Пирх. Када је, отишавши из Чачка, угледао Овчарско-кабларску клисуру, био је толико привучен њеном лепотом, да је одлучио да посети и манастире и сазна нешто о њиховој историји. Оставио је шкрту изјаву: „То је крај у Србији најбогатији манастирима; око Овчара, нарочито Каблара има манастира у великом броју.“²⁴

Никоље је привукло пажњу и професора Београдског лицеја, Алексе Вукомановића, који је приликом посете 1854. године узео од калуђера чувено „Никољско јеванђеље“ и однео га у Београд у намери да га детаљније проучи.²⁵

Последњи путописац који нам говори о Никољу је Аустријанац Феликс Каниц који је своја научна истраживања у Србији започео 1859. године. Он је овчарско-кабларске манастире посетио у лето 1860. године и у описивању истих показао велику одушевљеност и заинтересованост. У Никољу је затекао три калуђера чија имена није навео, али је, за разлику од својих претходника, пажљивије проучио манастирске старине и изнео податке о величини његове имовине.²⁶

Под страном и „домаћом“ окупацијом

У току Првог светског рата манастир Никоље је био под управом игумана Гаврила Марковића који је 1918. године учествовао у акцији обарања у Мораву последњег аустријског воза који се повлачио из Србије. Умро је 1927. године у Никољу, где је и сахрањен. Пошто је старешина Благовештења одређен за војног свештеника Х пука (1914), он је привремено преузео управу и над овим манастиром, као и над манастиром Свете Тројице.²⁷ Од краја 1916. године манастир се, као и цела Србија, нашао под окупацијом, што показују документа превођена на немачки језик. Никоље је припало окружној команди у Г.

22 Ј. Вујић, *Путешествије по Србији*, Г. Милановац, 1999, 193–195; Д. С. Поповић, *Преписивачка делатност овчарско-кабларских манастира*, у: *Зборник радова Народног музеја у Чачку VII*, 1976, 88.

23 Ј. Вујић, *н. д.*, 193.

24 Д. Медаковић, *н. д.*, 217; Ото Д. Пирх, *Путовање по Србији у години 1829*, Београд, 1900, 132.

25 Родољуб Петровић, *Судбина Никољског јеванђеља*, у: *Глас Библиотеке 2–3*, Чачак, 2001. Његова посета била је судбоносна за Никољско јеванђеље. Оно више никада није враћено у манастир.

26 Д. Медаковић, *н. д.*, 217; Ф. Каниц, *н. д.* I/527–536 (цртеж је рад Ф. Каница).

27 ДНФН, К-17.

Милановцу, којој је било дужно да подноси све извештаје о стању у манастиру и да тражи дозволе за све активности. Пошто је архивска грађа за овај период малобројна, више информација о понашању окупационих аустријских власти налази се у документацији након завршетка рата.²⁸ Игуман Гаврило Марковић је, и поред мучења коме је био изложен, успео да сачува драгоцену „Каранско четворојеванђеље“. Због тога му је похвалу упутио и Владика Николај Велимировић након посете Никољу 1919. године: „Похвално је од вас што сте очували манастирско добро под непријатељском окупацијом и то по цену великих мука и беда које сте према вашем причању морали издржати. Посебно је похвално што сте умели сачувати драгоцену Свето Никољско јеванђеље са хрисовуљама.“²⁹

Према архимандритовим речима, Аустријанци су приликом повлачења однели два звона из Никоља тешка 60 и 120 килограма са натписом на оба (*Милош Обреновић, први Књаз српски*) и једно звоно из Јовања тешко 150 килограма. На списку однетих ствари су и волови, кола, кобила, душек, бакрени казан (лампек), 2 000 kg кукуруза, 1 000 kg пшенице, а у току рата секли су манастирску шуму. Ратна одштета процењена је на 47 468 динара.³⁰ Црква светог Николе није била изложена оштећењима у току рата. Манастир је тридесетих година прошлог века био поприлично запуштен, што је видео и Синиша Пауновић приликом посете Никољу 1932. године. Тадашњи старешина Мирон Никић намеравао је да изврши неке оправке, али за то није имао новца. Крајем 1935. године, наредбом Црквеног суда, сва манастирска земља дата је под закуп како би се исплатио порез, али је ова криза била краткотрајна.³¹ Спискови „житеља“ у Никољу 1939. године показују да се повећао број калуђера и искушеника, као и присутност жена искушеница. На почетку рата игуман Никоља био је Мина Јовановић који се нашао у врло тешком положају, јер је покушавао да сачува манастирску имовину и свој живот. Највећа борба, узалудна додуше, била му је да спречи сечу манастирске шуме. Према извештају који је поднео Епархијском управном одбору у Краљеву 1942. године, Никољу је посечено 3 хектара и 50 ари шуме на Каблару, по наредби немачких власти, у Заграђу 6 хектара и 50 ари, по наредби општинске власти.³² Никоље нису поштедели ни равногорци – манастир је морао да плати и „нарез за четнике“ – 20 kg пасуља и 30 kg кромпира, што је требало да се преда магационеру у Међувршју (2. октобра 1944. године).³³

28 Исто, К-18.

29 Верујемо да се ради о Каранском четворојеванђељу које Владика Николај погрешно назива Никољским јеванђељем (оно се налазило у Народној библиотеци Србије одакле је нестало 1914. године).

30 Документа из несрећеног фонд манастира Никоље, К-18 и 19. Синђел Гаврило добио је 1920. године чин архимандрита. Вероватно да је на то имало утицаја његово држање пок окупацијом.

31 ДНФН, К-24-28; С. Пауновић, *н. д.*, 33.

32 ДНФН, К-30.

33 Исто.

Игуман Мина Јовановић испуњавао је захтеве свих зараћених страна, а упоредо са тим, настојао је да се у манастиру и парохији обављају сви црквени послови. У извештају Црквеном суду, који је послао након завршетка рата у лето 1945. године, каже да је „Никоље збринуло и прихватало за време рата све невољнике и све болеснике; свака пролазећа војска бивала је у овом манастиру; манастир је често био без хлеба (на кромпиру), војска је улазила као у своју кућу на окрепљење и одмор“. Све то утицало је на велико осиромашење манастира чији су калуђери ишли „голи и боси“, служећи по народу за 300 динара месечно.³⁴ Ипак, храбри игуман није успео да избегне прогон од стране Немаца који су 1943. године одвели њега и цело братство у затвор у Чачак. Игуманију Јовања Катарину, која је преузела управу над Никољем, убили су исте године Бугари, а игуман Мина и братство су враћени у Никоље.³⁵

Игуман Мина је у затвору мучен, пошто је исте године платио лечење „специјалисти за хирургију“ и „специјалисти за унутрашње болести“. Умро је 9. 12. 1945. године, вероватно од последица овог мучења. Комисија за ратну штету донела је 1946. године закључак који „важи за Мину Јовановића“: због повреде здравља, трошкова лечења, лишавања слободе и изгубљеног прихода, одређено је да се Никољу исплати ратна одштета.³⁶ У току рата Немци су, према списку који је саставио Мина Јовановић, однели „80 000 kg сена; 5 000 kg сламе; 7 000 kg шаше; 2 000 kg детелине; 3 500 kg кукуруза; 2 500 kg кромпира; 100 kg пасуља; 300 kg купуса; 100 kg лука; 40 kg масти... од стоке: 2 јунца, 2 телета, 17 оваца, 7 комада маторих свиња, 1 велики вепар, 50 кокошака, 25 ћурки...; волујска кола, чезе...“ Нису однете манастирске драгоцености, нити друга покретна имовина, а манастир није претрпео никаква намерна материјална оштећења, осим што су зграде и конаци попуцали на неким местима од околних детонација. Ратна штета процењена је на 825 000 динара.³⁷

Да је манастир првих година након завршетка рата био у изузетно тешком стању, сведочи „Извештај о стању манастира“ који је саставила монахиња Илина, након што је у априлу 1946. године примила управу над Никољем. У манастиру се налазило 30 особа које није било лако прехранити, јер није имало хране ни готовине, а забрањено им је било какво сакупљање прилога. Од стоке су имали само једног вола и једну краву. Због овако лошег стања она се обратила Црквеном суду са молбом да се Никољу отпише епархијски дуг за 1945. годину.

Да би се прехранили, уз дозволу Народно-ослободилачког одбора у Рошцима, искушеница Марица Ковачевић допремила је од своје куће из села Карана (Ужички срез) 100 килограма кукуруза.³⁸ „Народноослободилачка војска“ однела је, према једном попису, 7 500 kg сена, 400 kg кукуруза, 100 kg

34 ДНФН, К-30.

35 Исто; Д. Рајић и М. Тимотијевић, н. д., 82.

36 ДНФН, К-30.

37 Исто.

38 ДНФН, К-30

пасуља и 5 комада оваца. Народно ослободилачки одбор у Рошцима тражио је у јесен 1946. године да Никоље испоручи „вишак житарица“, односно 1 272 килограма пшенице и 100 килограма жита. Према њиховој процени, за манастирске потребе било је довољно 728 kg пшенице и 1000 kg кукуруза да се прехрани 8 чланова, 400 kg кукуруза за волове, 100 kg за свиње и 400 kg за сетву.³⁹ Нова послератна власт узнемиравала је сестринство Никоља под оптужбама да крију припаднике равногорског покрета и одузела је већину некадашњег великог имања.⁴⁰ Манастир Никоље успео је да поврати статус „културног споменика“ тек педесетих година прошлог века, када је могао да се посвети и молитви и побожности, али му још увек није била враћена одузета имовина. Пред почетак и у току Другог светског рата старешине су се често смењивале. Године 1946. сестринство манастира Вазнесење прешло је у Никоље, када је овај манастир, први пут у својој историји, постао женски манастир, што је и данас.⁴¹ После рата, нове комунистичке власти оптуживале су никољске (и јовањске) сестре да пружају заштиту одбеглим припадницима равногорског покрета, а игуманија Никоља Илина је осуђена на шест година затвора. И игуманија Текла Мићић која је 1943, након убиства игуманије Катарине, преузела управу над Јовањем, а 1949. постављена и за старешину Никоља, често је одвођена у Чачак на саслушање и притворе, где се са њом грубо поступало.⁴² Истовремено, манастиру је одузето велики део имања, а монахиње су одвраћане од живота у манастиру. Када је 1954. године одлучено да се стари манастир Јовање сруши, у Никоље је прешло његово сестринство. Од тада, па до 1987. године, на месту игуманије налазила се Ефросинија Симић. После њене смрти, нова игуманија манастира постала је Евпраксија Белић, а под њеном управом данас се налазе 23 монахиње манастира Никоље.⁴³

Имовина и имовинско стање

О величини имања манастира Никоље постоје различити подаци од којих наводимо неке који ће нас приближити истини. Судаћи према висини дажбина према турском попису из 1478. године, манастир је и тада имао велики посед.

Први је о имовини Никоља писао Вук Караџић. Према његовим речима манастир је 1820. године имао „за ужитак свој неколико села нурије, и ниже

- 39 Исто
- 40 Међуопштински историјски архив Чачак (даље МИАЧ), Окружни народни одбор Чачак, Пољопривредно одељење 1944–47, Народно одељење Среза љубићког, К-14, број 3215 – црквена и манастирска имања; ДНФН, К-30.
- 41 Архимандрит Ј. Радосављевић, *Овчарско-кабларски манастири, монашки живот и страдања у 19. и 20. веку*, Приштина, 1998, 212–217, 221.
- 42 Архимандрит Јован Радосављевић, *н. д.*, 224–227; ДНФН, К-32.
- 43 Д. Рајић и М. Тимотијевић, *н. д.*, 82.

манастира нешто мало шљива и винограда као и воденицу у Пријевору, а око ње лијепо парче земље.“⁴⁴

Године 1849. кнез Александар Карађорђевић потписао је тапију о имовини манастира коју је 1847. утврдила манастирска комисија, према којој Никоље располаже следећим добрима⁴⁵: „Од Мораве Селачким потоком, на путем Манастирским на гроб мајсторски, где је Унка подигнута и одавде а Унке на Унку косом Селачком до старог пута и њим преко рида до Турчиновац низ Косу у Мораву на низ њу до Селачког потока. Изван овог синора има Манастир још следећу земљу: У Пријевору 30 коса ливаде и 15 плуга оранице; У Миоковцима ливаду од 10 коса; у пољу Вранићком ливаду од 8 коса, и у заграђу окружија Чачанског има манастир до 35 мотика винограда, 600 дрвета шљива, 30 коса ливаде са кућом и качаром. Границе ових земаља назначене су у поменутом закљученију манастирске комисије. Са свим добрима својим има право манастир Никоље располагати и уживати их онак као што је у реченом Закљученију изложено, и у чему га нико узнемиравати не може.“

Податке о имовини Никоља у другој половини XIX века оставио је Ф. Каниц који наводи 22 хектара ораница и ливада, 8 ha воћњака и винограда и 20 ha шуме. Још додаје да манастир као црквено средиште *прилично богате околине* има приходе од 3.500 динара, што премашује његове расходе.⁴⁶ Имовина и имовинско стање манастира Никоље може се пратити кроз инвентаре покретне и непокретне имовине који су се морали обавезно слати Конзисторији сваке рачунске године, па су после прегледа и контроле исправности враћани у манастир. Њихова садржина се није мењала све до одузимања Миоковачке парохије, од када се месна црква више не наводи као метох Никоља.⁴⁷

Судећи према сачувеној документацији, изгледа да је тачна тврдња Радомира Кречковића да је Никоље у целости сачувало имање све до 1925. године. Манастир је увећавао своје имање повременим поклонима од стране донатора који су завештавали имовину, а заузврат тражили доживотно издржавање. Иако се последњих деценија деветнаестог века нашао у великим дуговањима због неисплаћеног пореза, манастир није продавао земљу која се налазила у неколико села: манастир са окућницом налази се у селу Рошци, обрадиве њиве, ливаде и винограде у Заграђу, Љубићу, Пријевору, Миоковцима, Трбушанима и Паковраћу, а шума у Рошцима. Према попису имања који је 1. 11. 1898. године саставио Максим Стојановић, Никоље је имало 130 хектара и 53 ара земље и шуме у „округу рудничком, а срезу трнавском и љубићком“ (у Паковраћу, Међувршју, Рошцима, Пријевору, Видови и Каменици). Године 1907. игуман Максим Стојановић склопио је уговор са „Електричним друштвом Овчар“ о

44 В. Караџић, *Почетак описанија српских манастира*, 36.

45 *Два документа из музеја манастира Никоље – тапија коју је издао Александар Карађорђевић 1849. године* (приредила Лела Павловић), *Изворник* 14, Чачак, 1998, 25.

46 Ф. Каниц, *н. д.*, 531.

47 ДНФН, К-1-12.

продаји земље у Заграђи, која је била потребна за изградњу хидроцентрале.⁴⁸ На списку имања манастира Никоље и Јовање из 1909. године наведене су следеће парцеле:⁴⁹

1. Манастир Никоље са забраном и шљиваком – 131 ха и 93 ара;
2. Заграђа са њивом, ливаком, виноградом и шумом – 45 ха и 18 ара;
3. Земља звана „у адама“ на луци са топољаком, њивом и ливаком – 36 ха и 23 ара;
4. Један виноград у Видови са њивом – 1 ха и 64 ара;
5. Забран под ситном гором у Видови – 38 ари;
6. Пашњак са топољаком у Видови – 48 ари;
7. Ливада у Миоковцима – 5 ха и 41 ар;
8. Пашњак звани „торина“ у Видови – 4 ара;
9. Шљивар у Видови код Марјановића кућа – 1 ха и 40 ари.

Списак шуме: Каблар – 120 хектара; Заграђе и Заграђка коса – 25 ха и 30 ари; Јовањски забран – 35 ха и 50 ари. Све ово скупа чини 223 хектара и 5 ари, а када се томе дода и земља манастира Јовања која се налази на списку – 53 хектара и 96 ари – добија се 277,01 хектара земље (180 ха и 80 ари шуме). Синиша Пауновић тврдио је да је манастир у време његове посете 1932. имао 272 хектара и 66 ари земље, од чега је 130 хектара шуме. Ово му је, по његовим речима, саопштио јеромонах Мирон Никић који га је као старешина дочекао у Никољу. Он је, у статистичким подацима који су нам били доступни, исте године навео да манастир има укупно 272 ха и 69 ари земље коју чине крш са кржљавом гором – 173 ха, њиве – 20 ха, ливаде – 40 ха, пашњак – 39 ха и 69 ари, што се прилично поклапа са изјавом С. Пауновића. Од 1932. године манастир Јовање више није метох Никоља.⁵⁰ У прилог овим информацијама иде и списак манастирске земље из 1936. године у којем се наводе „стари“ и „нови“ план: према *старом* плану из 1908. године, Никоље је имало 223 ха, 75 ари и 91 метар земље, а према *новом* има 143 ха, 96 ари и 48 метара. Разлика од око 80 ха настала је из следећих разлога: део је узела држава приликом просецања пута у Заграђи, нешто су бесправно заузели суседи или је поплавила Морава приликом ширења корита, а неке су парцеле су продате.⁵¹ Због свега наведеног можда се може сматрати претераним попис Одбора Среза љубићког 1945. године у којем је изнет податак да је Никоље располагало са 176 хектара шуме у Рошцима, 50 ари земље у Миоковцима, 12 хектара њива и ливада са воденицом у Пријевору, 29,28 хектара ливада и пашњака на брду Паковраће (укупно 217,78 ха). Верујемо да је прецизнији био Окружни народни одбор у Чачку који је донео пресуду

48 Р. Кречковић, *Манастир Никоље и његови знатнији духовници*, 31; ДНФН, К-1-12. Нама је познато да се имање није продавало до 1904. године; ДНФН, К-10.

49 Д. Рајић и М. Тимотијевић, *н. д.*, 80; ДНФН, К-16.

50 С. Пауновић, *н. д.*, 35; ДНФН, К-23.

51 ДНФН, К-27; Део је продат за изградњу хидроцентрале.

21. 5. 1946. године којом је Никољу одузето 35 ха, 66 ари и 16 метара обрадиве земље и 78 ха, 82 ара и 52 метара необрадиве земље – укупно 114 ха, 48 ари и 68 метара у Рошцима, Пријевору, Видови, Миоковцима и Међувршју, док је Никољу остављено само 15 ха обрадивог и 15 ха необрадивог земљишта у Рошцима, Трбушанима, Пријевору и Међувршју. Године 1948. извршена је експропријација којом је Никољу одузето још 5 ха, 54 ара и 22 метара земље због потреба изградње хидроцентрале у Међувршју.⁵² Манастир данас располаже са око 10 ха обрадиве земље и 15 ха шуме и представља један од најбогатијих манастира у Овчарско-кабларској клисури. Осим тога, нада се да ће добити повраћај своје имовине која му са правом припада.⁵³

*
* *
*

О имовинском стању манастира дају податке извештаји и преписка са Конзисторијом. У једном писму из 1861. године које је упућено старешини Никоља, епископ жички је закључио: „Конзисторија ова, имајући пред собом како списак од имања тога манастира, тако и од парохије истог, уверила се по истоме да се манастир Никоље по искуству своме може рачунати међу првом реду манастире ове Епархије...“ У попису непокретне имовине из 1860. године наводе се и два дућана и једна „меана“ који су припадали Никољу. У децембру 1867. године, манастирски старешина Леонтије одговорио је на писмо Конзисторије у којем је тражен комплетан извештај о манастиру. Између осталог, он каже „да манастир има све потребне црквене ствари (књиге, свештене одежде, путар, дискос, крст...); манастирско имање има два винограда који годишње донесе приход од 2 000 гроша чарсијских, два воћњака чији је годишњи приход 2 500 гроша, једну њиву од 900 гроша прихода, три ливаде од 1 200 гроша прихода и једну воденицу од исто толико прихода.“ Из исте године сачуван је попис приновљених и неупотребљених ствари, односно годишњег прихода од земље – једно теле (вреди 60 гроша), тридесет јагњади (по 16 гроша), 3 јарета (по 10 гроша), 7 прасади (по 10 гроша); 3 000 ока кукуруза (по 20 пара), 2 500 ока вина црног (по 1 грош), 300 ока ракије (по 1 грош), 200 пластова сена (по 2 гроша), 25 ока кајмака (по 4 гроша), 30 ока сланине (по 33,3 гроша). Исте године потрошено је знатно мање: 440 ока вина, 600 ока ракије, 100 ока кукуруза, 10 јагњади, 5 оваца и 2 свиње.⁵⁴ Поред прихода од економије, манастир је имао приход и од свештенодејства у парохији и добровољних прилога, али су они смањени када су одвојени Миоковачка парохија и села која су дата Јовању и када је донет закон

52 МИАЧ, К-14, Пољопривредно одељење 1944-47., Окружни народни одбор Чачак, народно одељење Среза љубићког, број 3215 – црквена и манастирска имања; ДНФН, К-30.

53 Обавештење о данашњој имовини дато нам је усмено у манастиру Никољу.

54 ДНФН, К-1,2,3.

о одузимању парохија манастирима. Јасно је да су у ово време приходи знатно премашивали расходе, али већ од 1871. године почиње да се јавља новчана криза и жалбе на лоше стање манастира. На питање Конзисторије шта треба да се уради да би се побољшало материјално стање манастира, старшина Василије је одговорио да је „неопходно да се поправе путеви манастирски и да се води добро његова економија“. Велики проблем представљао је недостатак радне снаге, пошто је у манастиру у току деветнаестог века ретко кад било више од три до пет монаха, а то је проузроковало велике трошкове плаћања надничара који су обрађивали земљу. Већ тада је почело давање земље у наполицу и под закуп, што се усталило у последње две деценије деветнаестог века.⁵⁵ Законом о црквеним властима из 1882. године црква је стављена под потпуну контролу световне власти, односно државе. Он је регулисао и уређење свештеничког стања, па су манастирима одузете парохије и дате свештеницима.⁵⁶ Због тога су се многи од њих нашли на ивици опстанка. О стању манастира и монаштва у то време говори *Извештај о скупу свештенства монашког реда* који је одржан 27. и 28. априла 1891. године у манастиру Св. Романа, који је стигао и у манастир Никоље. Због његове јасне изражајности, пренећемо део садржине:⁵⁷

„Главни повод овог скупа свештенства монашког реда било је: како веома зло и сваког дана све горе материјално стање наших манастира, тако и беспримерно смањивање саме братије по обитељима, а такође и врло осетно морално опадање и углед братства, јер су стављени под контролу средњих начелника и протојереја, не само Игумани, него чак и Архимандрити који по својој чини заузимају у хијерархији прво место после Епископа. Кад су манастири оптерећени тако великом порезом да је неким већ и покретно имање за порез продавано, и други су за исти издали скоро сву своју готовину која је од старине чувана – тада су им баш одузете парохије, које су доносиле преко половине целокупног прихода и још је повећана плата братству! Овако поступање са манастирима у слободној држави нема примера ни у старој ни новој историји! Овако зло стање наших манастира учинило је да је у Краљевини Србији већ и веома редак случај да се неко закалуђери, јер манастири преоптерећени порезом при и сувише смањеним приходима нису већ у стању ни најнужније животне потребе, а пристојно братству издавати... На послетку, уступањем манастира за парохијске цркве учињено је да свештенство монашког реда, чијој су бризи, савести и одговорности поверене св. Обитељи, долази у тежак сукоб и омразу како са народом, тако и са својом браћом мирским свештеницима!...“

Писмо су 22. 5. 1891. године у Београду потписали председник Одбора свештенства монашког реда и ректор Богословије, архимандрит Фирмилијан, и потпредседник, архимандрит љубостињски Венијамин. Крајем деветнаестог

55 ДНФН, К-3.

56 *Азбучник СПЦ*, 102-103; Ђ. Слијепчевић, *н. д.*, 380, 388-400; Чедомир Марјановић, *Историја српске цркве*, Београд, 2001, 278-281; Обавештења о овим променама стигла су и у Никоље; ДНФН, К-6, 7, 8, 9.

57 *Извештај о скупу свештенства монашког реда*, ДНФН, К-9.

века побољшали су се материјално стање и положај монаштва, пошто је СПЦ радила на томе, као и на сређивању односа у свом унутрашњем животу.⁵⁸

Још један разлог задуживања манастира и економског пропадања јесте увођење пореза на имовину, што се види у документима од 1885. године, јер је тражено да се пошаље петина годишњих прихода.⁵⁹ Никоље се нашло у тешком положају који ће га довести до саме ивице пропасти. Јеромонах Исакије упутио је 24. 1. 1887. године писмо епископу жичком у коме га моли да уважи његову оставку „на место настојатеља Никоља и Јовања“ јер није био у стању да ове две управе обавља. Оставка му није уважена, иако се обраћао епископу жичком неколико пута жалећи се на јако лоше стање манастира који се нашао и на мети пљачкаша.⁶⁰ Максим Стојановић, нови старешина Никоља од септембра 1888. године, обавестио је Конзисторију да је манастир „затекао у запуштеном и жалосном стању да би сваком праведном Србину сузу на око натерати могао!“ Манастир је био без икаквог новца и осиромашен, при чему је дугован порез који он није имао од чега да исплати. Пошто је обишао имање и прегледао рачуне, предлагао је да се прода манастирска кућа у Пријевору како би се дугови исплатили. Настојатељ се жалио да нема чиме ни стоку да прехрани, јер је претходни старешина сву храну распродао. Он се често жалио Конзисторији поводом лоше ситуације у Никољу захтевајући да буде премештен у неки други манастир, што му је и одобрено у јануару 1889. године, јер је тада предао управу јеромонаху Теодосију Урошевићу.⁶¹ У изводу решења Архијерејског сабора из јуна 1889. године, у коме је изнета подела манастира према економском стању у три реда, манастир Никоље сврстан је у манастире трећег реда. Од ове године почела је честа смена старешина који су покушавали да га извуку из кризе (то је дуго трајало, јер се порески дуг повећавао, а они нису били у стању да га исплате). Манастир је био изложен опасности принудне продаје имања од стране државе. Године 1891. Јоаким, „заступник никољског старешине“, упутио је писмо епископу жичком са речима: „Сад је право време да изволи Ваше Преосвећенство помоћи овај манастир ако га не мисли затворити“, јер он није могао ни службу да одржава због немаштине, а сам није имао новца, јер је служио бесплатно.⁶² У децембру 1891. године поново је за старешину постављен Максим Стојановић, који је одмах предложио Духовном суду да се ради исплате пореза прода део земље у Међувршју и Видови, што Конзисторија није одобрила. Он је понављао исти захтев неколико пута, јер није видео други начин за измирење дуга манастира који је био „сасвим напуштен и сиротног стања“.⁶³

58 Ђ. Слијенчевић, н. д., 376-378.

59 ДНФН, К- 8-12.

60 Према његовим речима, у време његове управе (1886-1888) Никоље је претрпело крађу неколико пута, за шта је окривио хајдуке - ДНФН, К-8.

61 ДНФН, К-9.

62 Исто.

63 Исто.

Проблем исплате пореза решен је издавањем целокупног имања под трогодишњи закуп (наредба Духовног суда), па је на тај начин избегнута продаја и судско одузимање земље, али је Никоље на крају деветнаестог века био пуст манастир у коме, према речима Максима Стојановића у извештају из фебруара 1895. године, „братства нема на се не троши за плату“. Он је у то време био старешина Благовештења и само је вршио дужност старешине у Никољу.⁶⁴

Листе прихода и расхода од 1899/1900. године показују да се постепено повећавао приход и да је измирен порески дуг. Максим Стојановић обавестио је крајем 1900. године епископа жичког да је „Никоље одужило сав порез“ и да је „кућевно стање на боље пошло“. Издавањем земље под закуп манастир је спасен од пропадања и сачувано је његово велико имање.⁶⁵ Захваљујући томе, на почетку двадесетог века, манастир Никоље је био један од два настањена манастира у „српској светој гори“ са скромним братством од два калуђера.⁶⁶ У извештају Духовном суду из 1912. године игуман Гаврило Марковић навео је овакво стање у манастиру: годишњи приход је 4 364 динара, расход 3 930 динара; исплаћени су сав порез и плата братству; купљене су све намернице; подигнути су нова штала, салаш, ограда и капије; посађено је 4 000 калема винове лозе, 300 комада шљива и 2 000 калема воћа; цело имање је убаштињено.⁶⁷

Парохија

Поред своје парохије коју су чинила села Миоковци, Љубић, Ракова, Вранићи, Горња Горевница, Рошци и Јанчићи, Никоље је 1857. године, решењем епископа ужичког, добило манастир Јовање као метох и са њим још села Пријевор, Видову и Трбушане.⁶⁸ Ова одлука је поништена 1862. године када је манастир Јовање добио 200 домова који су одвојени од Никољске парохије (у Пријевору, Видови, Трбушанима) и који од тада није више био метох Никоља. Против решења епископа ужичког бунио се неуспешно старешина никољски Василије, али је убрзо (1863) у Никоље стигла коначна одлука коју је потписао Михаило, архиепископ београдски и митрополит српски.⁶⁹ Никоље је и даље задржало цркву у Миоковцима, али је калуђер из Јовања имао право да врши службу у њој и добијао је 1/3 прихода од целивања икона. Питање цркве *Покрова свете Богоматере* било је спорно све до 1878. године када је она, на

64 ДНФН, К-10.

65 Исто, К- 11.

66 Д. Рајић и М. Тимотијевић, *н. д.*, 62; Документација из несређеног фонда манастира Никоље, К-13. У кондуит-листи за 1906. годину наведени су игуман Максим Стојановић и јеромонах Серафим Митровић.

67 Документа из несређеног фонда манастира Никоље, К-17.

68 Манастирска епархија утврђена је 1824. године, о чему се у манастиру чува *Сидџелија* коју је издао митрополит ужички Герасим; ДНФН, К-1.

69 Исто, К-2.

захтев Општине миоковачке, престала да буде метох Никоља и дата на управу мирском свештенику. Из докумената се види да је калуђер из Никоља остао у цркви у Миоковцима до 1880. године када је, према решењу Архијерејског сабора, морао да се исели и однесе црквене ствари у Никоље, јер је од Миоковаца и Горевнице образована засебна Миоковачка парохија, којом је Никољу одузето 260 домова.⁷⁰ Године 1865. у списку парохије Никоља набројани су Јанчићи, Рошци, Миоковци, Љубић, Ракова, Вранићи, Милићевци и Горевница, а 1868. године опет су набројана сва села осим Љубића и у њима 549 кућа, односно 3 724 „душа“. У кондуит-листи за 1869. годину, старешина Леонтије Мариновић навео је да Никоље има парохију од 600 домова и приход од 300 талира и да има „парохијалну синђелију“. Губитком Јовања и Миоковачке цркве знатно се смањила Никољска парохија, па и приходи манастира. Поводом одузимања цркве у Миоковцима, старешина Никоља, Василије, молио је Конзисторију да се „не дира манастирска земља“ поред поменутих цркве (1 кућа, 1 анбар, 1 ар ливаде и њиве). После 1880. године Никољу су остала села Јанчићи, Рошци, Љубић, Ракова, Вранићи и Милићевци, али су и она убрзо дата мирском свештенику који је са Никоље на пола делио приходе од свештенодејстава.⁷¹ Ова промена била је резултат Закона о уређивању свештеничког стања из 1882. године, којим су сви манастири изгубили своје парохије које су предате свештеницима.⁷² На заседању 1884. године Архијерејски сабор је донео правила о односу *духовника и свештеника мирских којима су дате манастирске парохије* којим је регулисан њихов однос док се не изграде парохијалне цркве (где нису постојале) и „*док се не донесе коначно решење*“. Извод из протокола овог заседања стигао је и у Никоље. Примео га је старешина Атанасије, који је у новембру 1884. године одговорио Конзисторији да је поступио по наредби, односно да је предао парохију свештенику.⁷³ Манастири су, и поред губитка парохије, задржали део прихода и било је потребно време да се у народу спроведе ова одлука. Као последица донетог закона, неки манастири су претворени у мирске цркве (као манастир Јовање 1886. године; његово имање је припало Никољу), док је Никоље, захваљујући свом великом имању, успело да преброди кризу у коју је запало у последњој деценији деветнаестог века. По новом закону, постао је парохијална црква Рожачке парохије.⁷⁴ Судаћи према обраћању игумана Максима Стојановића пореском одељењу Среза љубићког 16. 11. 1906. године, Никоље је и даље имало парохију коју опслужује – Рошце и Видову који су бројали око 170 кућа. Његов наследник, игуман Гаврило Марковић, поднео је извештај епископу жичком 1921. године да опслужује Рошце, Видову, Јанчиће и Врнчане, али је исте године

70 Исто, К-5 и 6.

71 Исто, К-7.

72 Ђ. Слијепчевић, *н. д.*, 382.

73 ДНФН, К-7.

74 ДНФН, К-8; Године 1932. манастир Јовање престаје да буде метох Никоља и постаје црква Рожачке парохије.

Никоље изгубило парохију која је предата манастиру Благовештење.⁷⁵ У току Другог светског рата манастир Никоље је опет имао парохију коју су чинила иста села, што се може објаснити недостатком свештеничког кадра.

Ризница

Најстарији рукопис дуго чуван у манастиру Никоље јесте чувено „Никољско јеванђеље“⁷⁶. О њему је јавност први обавестио Вук Караџић који га је пронашао приликом посете Никољу 1820. године, у свом *Описанију српских намастира*. Његов зет Алекса Вукомановић, професор београдског Лицеја, узео га је из манастира 1854. године да га проучи, након чега није враћено у манастир, већ је предато Народној библиотеци Србије. Он је први дао димензије „Никољског јеванђеља“ (16x10,5 cm) и веровао је да потиче „из вијека кнеза Лазара“.⁷⁷ Ђ. Даничић га је, уз подршку кнеза Михаила коме га је и посветио, штампао 1864. године приписујући га Хвалу Кристијанину, писцу болоњског псалтира из 1404. године. Према његовим речима, рукопис је прегледао и Павле Шафарик који је имао две претпоставке о времену настанка Јеванђеља: прва да је писано између 1350. и 1400. године, а друга да је писано за српску краљицу Јелену половином тринаестог века, у шта је Даничић сумњао. Он је изнео мишљење да је „Никољско јеванђеље“ „српска редакција босанског рукописа“ и представља најзначајнији српски рукопис писан на пергаменту, украшен богатим илуминацијама у боји, извезен златом и сребром.⁷⁸ Из Народне библиотеке у Београду нестало је приликом евакуације 1914. године када је бомбардована зграда капетан-Мишиног здања где се библиотека налазила. Године 1966. пронађено је у Даблину у библиотеци „Честер Бити“ где се и данас налази, а 2004. године посредством наше амбасаде у Лондону, амбасадора проф. Владете Јанковића, и Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис“ из Чачка, Никољу је предат микрофилм Јеванђеља. У децембру 2005. године Народна библиотека Србије добила је од Градске библиотеке из Чачка дупликате дигиталних копија рукописа Јеванђеља. За сада нема изгледа да ће оригинал икада бити враћен.⁷⁹

75 ДНФН, К-13 и 18. Архимандрит Гаврило затражио је од Духовног суда да га разреши опслуживања Рожачке парохије, што му је и уважено.

76 Ово јеванђеље не треба мешати са *Каранским четворојеванђељем* које се данас налази у Никољу.

77 Бук Караџић, *н. д.*, 36; Вук Караџић је веровао да је његов зет јеванђеље купио од никољских калуђера; Р. Петровић, *н. д.*, 22-25; Даница Оташевић, *Никољско јеванђеље: од оригинала до дигиталне копије*, Глас библиотеке 12, Чачак, 2005, 33-46.

78 Р. Кречковић, *н. д.*, 14; Ј. Максимовић, *Српске средњовековне минијатуре*, Београд, 1983, 113-114; преузето из часописа Градац бр. 98/99, Чачак, 1991, 168-170; Д. Рајић, *Прилог познавању архитектуре и живописа цркве*, у: *ЗРНМ XXIX*, Чачак, 1999, 32; Ј. Радосављевић, *н. д.*, 189; Даница Оташевић, *н. д.*, 33-37.

79 [www.nbs.bg.rs/collections/index.php?id=9458\(15/8/2006.\)](http://www.nbs.bg.rs/collections/index.php?id=9458(15/8/2006.)) Проблем за враћање рукописа представља и чињеница да је заведен као „босански“, што захтева дуг процес доказивања права власништва.

О старинама које су чуване у Никољу писали су Вук Караџић и Јоаким Вујић, што говори да је још тада постојала манастирска ризница.⁸⁰ Године 1833, по налогу нахијског „губернатора“ Јована Обреновића, из Никоља су узете следеће старине: Јеванђеље, Житије Св. Николаја, Житије Св. Јована Златоустог, Типик црквени, Октоих, Октоих на пергаменту писан, Минеј месеца јуна.⁸¹ Године 1987. у Никољу је освећена скромна музејска поставка у оквиру које су изложене преостале драгоцености којих је, у односу на оно што су видели Караџић и Вујић, веома мало.⁸²

Данас се у Никољу чува „Каранско четворојеванђеље“ из 1608. године које је писао поп Вук из села Карана. Једно време било је у трезору Жичке епархије, а сада припада манастиру и није јавно изложено. У музејској поставци која се налази у просторији конака из 1907. године изложене су следеће старине: рукописне књиге из XVI века (Пролог, Типик Св. Саве Јерусалимског, Беседе Јована Златоустог и др.), збирка молитава штампана у Бечу 1711. године, већи број икона из XVI века од којих су неке дар ходочасника, бронзани печат из 1613. године, петохлебница из 1719. године, делови епископских одежди и други ситнији црквени предмети. У Никољу се чувају делови моштију светог Николе Чудотворца смештени у ковчежић из 1835. године, које се износе на целивање за време манастирске славе (22. маја), као и део моштију светог Никодима, архиепископа пећког из XIV века, који је једно време био и игуман Хиландара.⁸³ Поставку употпуњују велики пано на коме се налазе цртежи и фотографије и основни подаци о овчарско-кабларским манастирима и мапа Овчарско-кабларске клисуре на којој су обележени сви манастири. Изложена је и тапија из 1849. године са потписом кнеза Александра Карађорђевића. Манастир Никоље има и богату, али несрећену библиотеку, која располаже и са књигама из деветнаестог века. На списку се налазе и протоколи народне скупштине од 1871. до 1877. године, као и бројне црквене, духовне и друге књиге.⁸⁴ Данас се у Никољу ове драгоцености обазриво чувају, јер су у прошлости многе нестале приликом посета разних истраживача који нису успели да победе искушење.

*
* *

Историјски архив у Чачку извршио је 1997. године сређивање дела архивске грађе у манастиру Никоље, при чему је утврђено да су сачувана документа од

80 В. Караџић, *н. д.*, 37–42; Ј. Вујић, *н. д.*, 193–195.

81 М. Петровић, *н. д.*, 726. Кнез Милош је предузео ово сакупљање манастирских старина како би оне биле доступне историчарима и књижевницима.

82 Зорица Ивковић, *Ризница манастира Никоља*, у: *Гласник ДКСбр*. 14, Београд, 1990, 97.

83 Зорица Ивковић, *н. д.*, 15.

84 Потпун списак налази се у ДНФН, К-26.

1835. године. Из ранијег периода сачувана је само Синђелија о утврђивању парохија манастира Никоље, коју је издао митрополит ужички Герасим 1824. године, а која је изложена у музејској поставци.⁸⁵ Сачувана документа углавном се односе на свакодневни живот у манастиру и целој парохији – годишњи рачуни и инвентари, квите прихода и расхода, спискови свечара, изводи из књига рођених, венчаних и умрлих, предбрачни испити, уговори о давању земље под закуп, док највећи део чини преписка манастирских старешина са Конзисторијом, Духовним (Црквеним) судом и епископима жичким.

Документа су у добром стању. Писана су на дебљој хартији и у већини случајева сучитљива и разумљива. У манастиру нам је речено да се документација до сређивања налазила у Милошевом конаку, савијена у табак, где је остала поштеђена од влаге и других оштећења. Данас се чува у библиотеци у новом конаку. Архивска грађа из Никоља не пружа значајне податке само из локалне историје. Пратећи њен садржај, заинтересованом истраживачу се може указати слика политичких промена и збивања у Србији у деветнаестом веку, али нас она воде и кроз нашу прошлост и у другим областима живота и културе, које ће можда некада бити истражене.⁸⁶

Списак манастирских старешина од 1775. до 2009. године⁸⁷

1. Хаџи-Георгије Дедеић, бивши јеромонах манастира Доброловине, управљао Никољем од 1775. до 1803. године.
2. Хаџи-Атанасије Радовановић, рођен 1771. у Милићевцима код Чачка, старешина Никоља од 1803. до 1826. године.
3. Исаија Поповић из Субјела (Ужички округ), „настојатељ“ од 1826. до 1850. године.⁸⁸
4. Јеромонах Василије из Кошевине у Херцеговини, привремени старешина од 1850. до 1856. и 1862–1863. године. Он је био игуман Никоља у време

85 Синђелија о утврђивању парохије манастира Никоље, (приредила З. Матијевић), *Изворник* 14, Чачак, 1998, 26.

86 На крају рада се налази списак коришћене архивске грађе.

87 Приликом израде овог списка послужили смо се подацима објављеним у наведеној литератури и необјављеним документима из несређеног фонда манастира Никоље од 1835. до 1954. године (кутије 1–35). Од велике помоћи били су спискови братства који су обавезно морали бити слати Конзисторији, од којих је мањи број сачуван и у манастиру (тзв. кондуит-листе). Према расположивим подацима сложили смо старешине по хронолошком редоследу и дошли до закључка да су неки претходни истраживачи грешили (Р. Кречковић н. д., 30; С. Пауновић н. д., 33) да је игуман Никоља био и Исакија Лукић, бивши сабрат Дечана, јер се према документима јасно види да је он био игуман манастира Наупаре, тренутно „налазећи се у манастиру Никоље“ (К–5 и 6).

88 ДНФН, К–1.

српско-турских ратова, односно од 1870. до 1879. године. Познат нам је под именом „Василије звани Мађар“, што му пише на надгробној плочи у манастирском дворишту. Пре него што је постављен за старешину 1870. године, био је привремено и старешина манастира Ваведење у Овчарско-кабларској клисури.⁸⁹

5. Мелентије С. Петровић, из Скакавца (Ужички округ) игуман од 1856. до 1861. године.⁹⁰
6. Леонтије Мариновић из Рожаца, настојатељ од 1863. до 1870.⁹¹
7. Атанасије Сретеновић (Ђирјанић) из Миоковаца, био је настојатељ после смрти Василија Мађара, од 1879. до 1885. године.⁹²
8. Вукоман Ковачевић, свештеник рожачки, привремени управник Никоља у току друге половине 1885. и прве половине 1886. године.⁹³
9. Исакије Милановић, бивши јеромонах „враћевачки“ (родом из Неготинског округа), старешина Никоља и Јовања од 1886. до 1888. године.⁹⁴
10. Максим Стојановић, архимандрит, рођен 1845. у Калудри (Јагодински округ), бивши „сабрат“ манастира Наупаре и Љубостиње и игуман Жиче и Раче. Био је игуман Никоља више пута: 1888–1889, 1891–1895. и 1896–1907. године.⁹⁵
11. Теодосије Урошевић (родом из „аустро–угарске царевине“), настојатељ Никоља био је у току 1889–1891. године, када су га убили сељаци на Морави.⁹⁶
12. Јоаким Милошевић, јеромонах, привремено је управљао манастиром као заступник старешине (септембар/децембар 1891. године) после погибије Теодосија Урошевића.⁹⁷
13. Симеон Магдић, јеромонах, привремени настојатељ у току 1895–1896. године.⁹⁸
14. Архимандрит Гаврило Марковић, игуман од 1907. године. Био је старешина Никоља у време Првог светског рата. Рођен је 1860. године у Београду, а умро је 1927. у Никољу где је и сахрањен. Пре управе Никоља био је старешина манастира Благовештење.⁹⁹

89 Исто, К-1-5.

90 Исто, К-1 и 2.

91 Исто, К-2 и 3.

92 Исто, К-5-8.

93 Исто, К-8.

94 Исто, К-8 и 9.

95 Исто, К-9-14.

96 Исто, К-9.

97 Исто.

98 Исто, К-10.

99 Исто, К-14-21.

15. Архимандрит Митрофан Иванчевић, рођен у Лици 1882. године. На положају старешине нашао се после смрти архимандрита Гаврила 1927. године. Претходно је био игуман манастира Благовештење, а једно време и сабрат Никоља. У јануару 1932. године предао је управу јеромонаху Мирону, али је привремено поново преузео након његовог смењивања 1933. године.¹⁰⁰
16. Јеромонах Мирон Никић, рођен 23. 4. 1901. године у Бресници. Завршио је основну и монашку школу, био је старешина Никољски у периоду од јануара 1932. до септембра 1933. године. Једно време је вршио дужност пароха рожачког, након чега је отишао у Херцеговину где је погинуо за време рата.¹⁰¹
17. Јеромонах Теодосије Гачић постао је старешина Никоља у новембру 1934. године. Рођен је 12. 8. 1893. године у Београду. Као монах служио је у манастирима Браничевске, Жичке и Американско-канадске епархије. Учествовао је у рату (пешадијски род). Одликован је црвеним појасом и кадифеном камилавком за ревносну службу и унапређење манастира. Смењен је после 3 године.¹⁰²
18. Јеромонах Емилијан Ненадовић родом је из Блазнаве. Дужност старешине примио је 1936. године, али је већ следеће године добио премештај у манастир Студеницу.¹⁰³
19. Игуман Зосима Ивановић, родом из Рамаће из околине манастира Враћевшница. Као искушеник и монах провео је време у манастирима Враћевшница, Драча и Вољавча; Завршио је монашку школу у Раковици. Никољем је управљао скоро три године и у то време манастир је доживео напредак. Из Никоља је отишао у Македонију где је био игуман у манастиру Матејч, али су га одатле Бугари протерали у Србију 1941. године. До краја рата био је намесник у Студеници где је 1943. године био мучен од Бугара. Умро је као старешина у манастиру Темска код Пирота 1970. године.¹⁰⁴
20. Јеромонах Арсеније Којадиновић је, пре него што је преузео управу Никоља 1939. године, био старешина у Студеници, Жичи, Копорину и др. Никољски старешина био је непуну годину.
21. Игуман Мина Јовановић рођен је у Ваљеву 13. 3. 1888. године. Био је старешина у манастирима Драча, Враћевшница, Трноша и Чокешина. За игумана Никоља постављен је крајем 1939. године и на том положају остао је све до своје смрти 9. 12. 1945. године. У току рата је мучен и затваран од стране Немаца, а по завршетку рата од стране нових комунистичких власти.¹⁰⁵

100 Исто, К-21-24.

101 Исто; архимандрит Ј. Радосављевић, *н. д.*, 213.

102 Исто, ДНФН, К-25-28.

103 Архимандрит Ј. Радосављевић, *н. д.*, 214; ДНФН, К-26.104 Архимандрит Ј. Радосављевић, *н. д.*, 214-316; исто.105 ДНФН, К-23-26; архимандрит Ј. Радосављевић, *н. д.*, 217-219.

22. Јеромонах Василије Домановић, родом из Соколића код Чачка, преузео је управу након смрти игумана Мине. Дужност је вршио неколико месеци, након чега Никоље постаје женски манастир.¹⁰⁶
23. Игуманија Илина Стефановић рођена је 1914. године у Осечини код Ваљева. Из манастира Вазнесења прешла је са сестринством у Никоље где је постављена за настојатељицу 1946. године. Године 1947, одлуком Црквеног суда, манастирско сестринство и игуманија Илина враћене су у манастир Вазнесење, а одатле су отишле на Косово, у манастир Драгинац. Педесетих година прошлог века Илина је прогањана од стране власти (неколико година је провела у затвору у Пожаревцу). Умрла је 1975. године у Македонији, у манастиру Побужје.¹⁰⁷
24. Јеромонах Михајло Стојадиновић управљао је Никољем у току 1947. и 1948. године. Одлуком Црквеног суда из децембра 1948. године постављен је за старешину манастира Благовештење у који је са њим прешло и никољско братство.¹⁰⁸
25. Игуманија Текла Мићић рођена је у Степојевцу 1912. године. Од 1936. године налазила се у овчарско-кабларском манастиру Јовање где је 1943, након убиства игуманије Катарине, преузела управу над овим манастиром, а 1949. и управу над Никољем. На овом положају остала је до 1954. године.
26. Игуманија Ефросинија Симић рођена је 1917. године у Осечини код Ваљева. Након преласка јовањских сестара у Никоље изабрана је за старешину манастира. Ову дужност обављала је све до своје смрти 1987. године.
27. Игуманија Евпраксија Белић, родом из Срема. Замонашила се 1949. године у манастиру Јовање у којем је, након смрти игуманије Евпраксије Симић, преузела управу. Још увек је на том положају. Годинама успешно води сестринску радионицу у којој се израђују црквене одежде, мантије, расе и камилавке које су по свом изванредном квалитету познате и у иностранству.

Списак литературе и извора

Литература

1. Вујић Јоаким, Путешствије по Србији Београд 1901/1902, Г. Милановац, 1999.
2. Гавриловић Михаило, Кнез Милош Обреновић I и II, Београд, 1909.
3. Душанић Светозар и Николић Радомир, Овчарско-кабларски манастири, Београд, 1963.
4. Живојиновић Р. Драгољуб, Успон Европе, Београд, 1995.
5. Златић-Ивковић Зорица, Манастир Никоље у Овчарско-кабларској клисури, манастир Никоље, 2005.

106 Архимандрит Ј. Радосављевић, *н. д.*, 219; ДНФН, К-30.

107 Архимандрит Ј. Радосављевић, *н. д.*, 220–224; Документа из несрећеног фонда манастира Никоље, К-30.

108 Документа из несрећеног фонда манастира Никоље, К-3. Изгледа да је након одласка игуманије Илине и сестринства Никоље опет кратко био мушки манастир.

6. Зиројевић Олга, Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683 године, Београд, 1984.
7. Ивковић Зорица, Ризница манастира Никоље, Гласник ДКС бр. 14, Београд, 1990.
8. Историја српског народа IV, Београд, 2000.
9. Историја српског народа V, Београд, 2000.
10. Каниц Феликс, Србија, земља и становништво од Римског доба до краја XIX века, Београд, 1985.
11. Карадић Ст. Вук, Почетак описанија српски манастира, Даница за 1826. годину, Сабрана дела Вука Карадића, VIII, Београд, 1969.
12. Карадић Ст. Вук, Изабрани историјски списи (уредио В. Купрешанин), Београд, 1965.
13. Кречковић Прота Радомир, Манастир Никоље (под Кабларом) и његови знатнији духовници, Сремски Карловци, 1930.
14. Кречковић, Прота Радомир, О прошлости Чачка, Чачак, 1992.
15. Љушић Радош, Кнегиња Љубица, Београд, 1986.
16. Љушић Радош, Кнежевина Србија (1830–1839), Београд, 1986.
17. Маричић Хади Миливоје Протојереј, Црква Страцимира Немањића у Чачку и манастири српске Свете Горе, Г. Милановац, 1966.
18. Марјановић Чедомир, Историја српске цркве, Београд, 2001.
19. Мацаревић Н. Радош, Маринковић М. Радован, Подаци о манастирима из турских дефтера, Градац бр. 98/99, Чачак, 1991.
20. Медаковић Дејан, Истраживачи српских старина, Београд, 1985.
21. Милеуснић Слободан, Водич кроз манастире у Србији, Београд, 1995.
22. Милеуснић Слободан, Азбучник српске Православне цркве по Радославу Грујићу, Београд, 1993.
23. Милићевић Ђ. Милан, Кнежевина Србија, Београд, 1876.
24. Милићевић Ђ. Милан, Кнез Милош у причама, Београд, 1891.
25. Николић Р., Записи овчарско-кабларских монаха, Зборник радова Народног музеја у Чачку XXVII, Чачак, 1997.
26. Оташевић Даница, Никољско јеванђеље: од оригинала до дигиталне копије, Глас библиотеке 12, Чачак, 2005.
27. Пауновић Синиша, Манастир Никоље, Београд, 1936.
28. Петровић Мита, Финансије и установе обновљене Србије I, Београд, 1897.
29. Петровић Родољуб, Судбина Никољског јеванђеља, Глас библиотеке 2–3, Чачак, 1991.
30. Пирх Ото Дубислав, Путовање по Србији у години 1879, Београд, 1900.
31. Поповић С. Драгомир, Чачанска гимназија 1837–1937, Чачак, 1939.
32. Поповић С. Драгомир, Преписивачка делатност овчарско-кабларских манастира, Зборник радова Народног музеја у Чачку VII, Чачак, 1976.
33. Радосављевић Јован, архимандрит, Овчарско-кабларски манастири, монашки живот и страдања у 19. и 20. веку, Приштина, 1998.
34. Радосављевић Недељко, Ужичко-ваљевска митрополија 1739–1804, Ваљево, 2000.
35. Радосављевић Недељко, Ваљевска епископија 1718–1739, Гласник историјског архива Ваљева 32, Ваљево, 1998.
36. Рајић Делфина, Манастир Никоље – прилог познавању архитектуре и живописа цркве, Зборник радова Народног музеја у Чачку XXIX, Чачак, 1999.
37. Рајић Делфина, Ризница овчарско-кабларских манастира, Чачак, 1990. (предговор каталогу изложбе под истим називом)
38. Рајић Делфина и Милош Тимотијевић, Манастири овчарско-кабларске клисуре, Чачак, 2004.
39. Станић Радомир, Прилог познавању сликарске делатности у овчарско-кабларским манастирима, Зборник радова Народног музеја у Чачку бр. 12, Чачак, 1982.
40. Станић Радомир, Никоље подно каблара, изузетни споменик културе, Поменик, специјално издање Чачанског гласа, Чачак, мај 1989.
41. Станић Радомир, Неке историјско уметничке особености манастира Никоље под Кабларом, Гласник ДКС бр. 14, Београд, 1990.
42. Слијепчевић Ђока, Историја српске православне цркве I и II, Минхен-Келн, 1962–1986.
43. Поменик, специјално издање Чачанског гласа, Чачак, мај 1989.

44. Градац бр. 98/99, Чачак, 1991.
45. Градац бр. 98/99, Чачак, 1991.
46. Интернет сајт Народне библиотеке Србије – www.nbs.rs

Извори

Објављени

1. Документи из несређеног фонда манастира Никоља – кутије 1, 3, 4 и 5 (објављено у часопису *Изворник, грађа међуопштинског историјског архива бр. 13*, Чачак, 1997. и бр. 14, Чачак, 1998. године.

Необјављени

1. Архивска грађа из Историјског архива у Чачку, Пољопривредно одељење, К-14, Окружни народни одбор, Чачак, 1944–1947.
2. Документа из несређеног фонда манастира Никоље, кутије 1–30 (1835–1946):

1. 1835–1860.	13. 1905–1906.	25. 1934.
2. 1861–1866.	14. 1907–1908.	26. 1935.
3. 1867–1872.	15. 1908.	27. 1936–1938.
4. 1873–1876.	16. 1909–1911.	28. 1939–1941.
5. 1877–1879.	17. 1912–1918.	29. 1942–1943.
6. 1880–1881.	18. 1919–1921.	30. 1944–1946.
7. 1882–1884.	19. 1922–1923.	
8. 1885–1887.	20. 1924–1925.	
9. 1888–1892.	21. 1926–1928.	
10. 1893–1898.	22. 1929–1930.	
11. 1899–1900.	23. 1931–1932.	
12. 1901–1904.	24. 1933.	

Monastery Nikolje in Ovcар-kablаr Gorge - a supplement to the way of life and standard of living of the monastery

Monastery Nikolje is situated on the left bank of the river Morava in Ovcар-kablаr Gorge, not far from Cacak on the road to Pozega. It was probably built by the end of XIV and in the first half of the XV century. It was robbed twice – in 1780 and in 1804, but the church of St Nicholas preserved its original look. The brotherhood of the monastery took parts in battles against the Turks and in other wars in the XX century. The family of Duke Milos was under the protection of the monastery brotherhood during Hadzi Prodan's Rebellion, while the monk Neofit was one member of the delegation which negotiated with Marasli -ali – pasha in Cuprija, as well as in two deputations in Istanbul in 1815 and 1825. The greatest precious thing in the monastery was 'Nikolje Gospel Book' until 1854, now it is in one private collection in Dublin, Ireland.

Today “Karan Four Gospel Book’ from 1608 is kept in Nikolje as well as manuscripts from 16th, 17th and 18th century. Loosing parishes and tax introduction lead monasteries to the verge of existence in the last decades of 19th century, but Nikolje managed to survive thanks to renting their land. During the First World War Nikolje monastery was under the administration of prior Gavriilo Markovic who managed to save the Gospel Book in spite of the torture he was exposed to. After the war a big part of the estate was taken away from the monastery while woman-prior Tekla Micic was often taken to Cacak for hearings and custody where she was treated badly.

Archive documentation starts with 1835 and is a source of data about the property, parish, monastery condition, priors, local history as well as facts about social and political changes in Serbia in 19th century.

Danijela CIRKOVIC

Le monastère Nikolje dans les Gorges de l’Ovcar-Kablar – supplément à la connaissance de l’existence et des finances du monastère

Le monastère Nikolje est situé sur la rive droite de la Morava dans les Gorges de l’Ovcar-Kablar, non loin de Cacak sur la route menant à Pozega. Il fut probablement édifié à la fin du XIVème et durant la première moitié du XVème siècle. Il se heurta deux fois à de grands pillages – en 1780 et en 1804, mais l’église de Saint-Nicolas conserva son aspect originel. La confrérie du monastère participa au combat contre les Turcs et aux autres guerres durant le vingtième siècle. La famille du prince Milos fut sous la protection de la confrérie pendant l’insurrection de Hadji-Prodan, et le moine Neofit fut un des membres de la mission qui négocia avec Ali Pacha Marashli à Cuprija, ainsi que dans deux députations à Constantinople – en 1815 et en 1825. La plus grande richesse fut dans le monastère jusqu’en 1854 “ l’Évangile de Nikolje ”, qui se trouve aujourd’hui en Irlande à Dublin, dans une collection privée.

Aujourd’hui on garde à Nikolje “ Les quatre évangiles de Karan ” de l’année 1608, ainsi que les manuscrits du 16ème, 17ème et 18ème siècle. La perte des paroisses et l’introduction des impôts amena les monastères au bord de la subsistance durant les dernières décennies du 19ème siècle que Nikolje réussit à surmonter en louant ses terres. Durant la Première Guerre mondiale, le monastère Nikolje fut sous la gérance du prieur Gavriilo Markovic qui, même en dehors des martyrs auxquels il fut exposé, réussit à sauvegarder l’Évangile. Au monastère fut confisquée après la guerre une grande partie des biens, et la mère abbesse Tekla Micic fut souvent amenée à Cacak à un interrogatoire et tenue en détention où on y alla pas de main morte avec elle.

La constitution des archives commença en 1835 et procure des données sur les biens, sur la paroisse, sur l’état du monastère, sur les supérieurs, sur l’histoire locale ainsi que sur les changements sociaux et politiques en Serbie au 19ème siècle.

Danijela CIRKOVIC